लागू औषध (Narcotics) भनेको के हो ?

मानिसको केन्द्रीय स्नायु प्रणालीमा प्रभाव पारी प्रयोगकर्ताको भावनामा तथा सोचाईमा परीवर्तन ल्याउने औषधीलाई नै लागूऔषध भनिन्छ । लागू औषधले प्रयोगकर्ताको मानसिक चेतना, अनुभूति र मनोभावलाई प्रभावित पारी सोच्ने, सम्झने, बुझ्ने र मनन् गर्ने शक्तिलाई विकृत तुल्याउँछ । स्वस्थ्य शरीरको लागि लागूऔषधको प्रयोग आवश्यक छैन । केही पटकको प्रयोग तथा सेवनमै लागूऔषधको निर्भरता बढ्ने हुँदा यसको प्रयोगले शारीरिक कार्यमा प्रभाव पर्नुको साथै शारीरिक बनावटमा समेत परिवर्तन ल्याउँदछ । जस्तै :- रक्सी, चुरोट, गाँजा, चरेश, अफिम, हेरोईन, कोकिन, विभिन्न मनोद्दिक पर्दाथ **(Psychotropic substances)** आदी ।

लागूऔषधको राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय स्थिति

लागूऔषध सेवनको कारण सामान्य मनमुटाव तथा झै-झगडा देखि लिएर लुटपाट, चोरी, तोडफोड, आगजनी, बलत्कार, हत्या जस्ता जघन्य प्रकृतिका अपराधहरू घट्ने गर्दछ । लागूऔषध दुर्व्यसनीकै कारण हाल विश्वमा प्राणघातक एड्स, हेपाटाईटिस बि, हेपाटाईटिस सि जस्ता रोगहरूको संक्रमण बढ्दो छ । हाल नेपालमा १ लाख ५० हजारको हाराहारीमा लागूऔषधको दुर्व्यसनी रहेको अनुमान गरिएको छ । लागूऔषध नियन्त्रण ब्यूरो **(Narcotics Control Bureau)** ले हाले काठमाण्डौमा गरेको एक अन्वेषण **(Research)** ले १५-२४ बर्ष उमेर समुहका लागूऔषध दुर्व्यसनीहरू ५२ प्रतिशत तथा २५ देखि ३४ बर्ष उमेर समुहका दुर्व्यसनीहरू ४२ प्रतिशत रहेको पाईएको छ । उक्त अन्वेषण अनुसार २८ प्रतिशत दुर्व्यसनीहरू एस.एल.सी भन्दा कम अध्यनरत, २२ प्रतिशत एस.एल.सी उत्तिर्ण भएका तथा ३१ प्रतिशत दुर्व्यसनीहरू १0+२/**PCL** अध्ययनरत तथा उर्तीण भएका रहेका छन् । रक्सी, गाँजा, चरेश, हेरोईन र औषधीजन्य लागूऔषधहरू नेपालमा बढी दुरूपयोग हुने लागूऔषधहरू हुन् । पछिल्लो समयमा डाईजेपाम, बुप्रिनर्फिन जस्ता औषधीजन्य लागूऔषधको दुर्व्यसन बढ्दो छ । हाल विश्वमा १४ करोड लागूऔषध दुर्व्यसनीहरू रहेको अनुमान छ र वर्षेनी २ लाख ५३ हजार मानिसहरूले लागूऔषध दुर्व्यसनकै कारण मृत्युवरण गर्दछन् ।

लागूऔषधको दुर्व्यसनीहरुमा देखिने केही लक्षणहरू (Symptoms)

- स्वभाव र बोल्ने शैलीमा अचानक परिवर्तन आउनु,
- विना कारण झगडा गरेर चाहिने भन्दा बढी पैसा माग्नु र खर्च गर्नु,
- कक्षामा नियमित नहुनु तथा पढाइको स्तर घट्दै जानु,
- घरबाट नगद तथा बहुमुल्य सामानहरू हराउनु,
- पुरानो साथीहरू छोड्दै जानु, नशा तथा अन्य क्रियाकलापको लागि ढाँट्दै जानु,
- शारीरिक रूपमा कुपोषण लागेको जस्तो कमजोर देखिनु,
- शरीरमा काटिएको, रगत, निलडाम र चोटपटक देखिनु,
- लगाएको कपडाबाट बेग्लै किसिमको गन्ध आउनु,
- खल्तीमा, कोठामा चुरोट, लाईटर, सलाई, मैनबत्ती, चम्चा, झिलझिले आदि भेटिनु,
- एक्लोपना रूचाउनु तथा बोलीचाली कम गर्नु,
- अचानक निर्णय परिवर्तन गर्नु तथा तुरून्त आवेगमा आउनु,
- खानामा रूचि नहुनु, मुटुको चाल घटबढ हुनु,
- धेरैजसो घर वाहिर बस्न खोज्नु, ढिलो घर आउनु,
- आँखा रातो हुनु, आँखाबाट आँशु आईरहनु, बोली लर्बरीनु,
- आँखा जुधाएर वा सिधा भएर कुरा गर्न नसक्नु,
- ब्यक्तिगत सरसफाईमा ध्यान नदिनु, एउटै लुगा लगाईरहनु,
- सुत्ने र उठ्ने समयमा अचानक परिवर्तन आउनु, राती उठ्नु र विहान अबेर सम्म सुत्नु ।

लागूऔषध दुर्व्यसनका कारणहरू

- पारीवारिक/सांस्कृतिक तथा सामाजिक वातावरण,
- परीवारको जेष्ठ सदस्यहरूले लागूऔषधको प्रयोग गर्दा छोराछोरीले सिको गर्न सक्छन्,

लागूऔषध नियन्त्रण ऐन २०३३ मा उल्लेख भएको सजाय सम्वन्धि प्रावधान

लागूऔषधको किसिम	अपराध	अपराधको मापन	कैद (सजाँय)	जरिवाना
गाँजा	सेवन	सेवन	एक महिनासम्म वा	रु २,००० रुपया
गाँजा	खेती	२५ बोट सम्म वा	तीन महिनासम्म वा	रु ३,००० सम्म
गाँजा	खेती	२५ बोट भन्दाबढी	तीन बर्षसम्म वा	रु ५,००० - २५,००० सम्म
गाँजा	उत्पादन,तयारी, खरिद, बिक्री बितरण, निकासी वा पैठारी, ओसार पसार तथा संचय गर्ने	५० ग्राम सम्म, ५० ग्राम --५०० ग्राम, ५०० ग्राम २ किलो, २ किलो - १० किलो, १० किलो देखी माथी	तीन महिनासम्म वा, १ महिना- १बर्षसम्म, ६ महिना -२ बर्षसम्म, १ बर्ष -३ बर्षसम्म, २ बर्ष - १० बर्षसम्म	रु ३,००० सम्म, रु १,०००--रू ५,०००, रु २,००० रु १०,०००, रु ५,००० रु २५,०००, रु १५,००० रु १,००,०००,
अफिम, कोका वा सोबाट बनेको	सेवन	सेवन	१ बर्षसम्म वा	रु १०,००० सम्म
अफिम, कोका वा सोबाट बनेको	खेती	२५ बोट सम्म वा, २५ बोट भन्दाबढी	१ बर्ष --३ बर्षसम्म र ३ बर्ष १० बर्षसम्म र	रु ५,००० सम्म, रु२५,०००- रु २ लाख
अफिम, कोका वा सोबाट बनेको	उत्पादन,तयारी, खरिद, बिक्री बितरण, निकासी वा पैठारी, ओसार पसार तथा संचय गर्ने	२५ ग्राम सम्म, २५ ग्राम- १०० ग्राम, १०० ग्राम देखी माथी	५ --१० बर्षसम्म र, १० १५ बर्षसम्म र, १५ देखी जन्म कैद र,	रु ५,००० --रू २५,०००, रु ७५,००० रु २,०००००, रु ५ लाख रु २५ लाख सम्म
मनोद्विपक पदार्थ र तिनको लवण र अन्य पदार्थ	सेवन	सेव	२ महिनासम्म वा	रु २,००० सम्म
मनोद्विपक पदार्थ र तिनको लवण र अन्य पदार्थ	उत्पादन,तयारी, खरिद, बिक्री बितरण, निकासी वा पैठारी, ओसार पसार तथा संचय गर्ने		२ बर्ष देखी १० बर्ष सम्म र	रु १ लाख - रु २० लाख सम्म

- छोराछोरीको अवस्थाका उमेरको परीवेश र बाहिरी वातावरणको तारतम्य मिलाउन नसक्नु,
- छोराछोरीलाई दिएको पैसाको कसरी उपयोग भएको छ भनेर चेकजाँच नगर्नु,
- छोराछोरीहरूलाई नराम्रो कृयाकलाप र व्यवहार गर्नबाट नरोक्नु,
- छोराछोरीमा नैराश्यपना जगाउने वातावरणको सिर्जना हुनु,
- आवश्यकता अनुरूपको समय दिन नसक्नु, लामो समयसम्म टाढा राख्नु,
- लागूऔषध सेवनलाई स्वाभाविक प्रकृयाको रूपमा स्विकारेको सामाजिक वातावरण हुनु,
- लागूऔषध सेवन गर्ने साथीभाईको संगत हुनु,
- साथीभाईले लागूऔषध सेवनको लागि गर्ने अनुरोध, दवावलाई अस्वीकार गर्न नसक्नु,
- लागूऔषध सेवनबाट पुग्ने क्षतीको वारेमा जानकारी नभई या हुँदा हुँदै यसको प्रयोग गर्नु ।
- आफुले गरेको काममा लिएको उदेश्यमा असफल भई निराश हुनु,
- लागूऔषधको बेचविखन र प्राप्ती सहज हुनु ।

लागू औषधको दुर्व्यसनबाट कसरी बच्ने ?

- सुरू गर्नु अगाडिनै रोक्ने प्रयास गर्ने,
- कुनै साथीले खाने निम्तो दिएमा तुरून्त ठाउँ छाडी हिड्ने,
- सच्चा मित्रले नशा प्रयोग नगरेकोमा आफ्नो सम्मान गर्दछ भन्ने बुझ्ने,
- नशा प्रयोग नगर्ने साथीसँग मात्र हिड्ने,
- घरमा माता पिता वा दाजुभाइले रक्सि वा लागू औषध प्रयोग गर्दछन् भने तिनको अनुसरण नगर्ने,
- आफ्नो स्कुलमा नशा खाने समूहबाट टाढाँ रहने प्रयास गर्ने ।
- नकारात्मक प्रस्ताबहरूलाई सदैव नाइ भन्न सक्ने क्षमताको विकास गर्ने,
- आफ्नो खाली समयलाइ घरको कामकाज, भ्रमण,किनमेल, तथा सेवाको काममा मन लगाइ प्राकृतिक तरिकाले आनन्द लिने प्रयास गर्ने,
- ध्यान, योग वा अन्य कुनै अध्यात्मिक आस्थासंग आवद्ध रहने,
- साहित्य, संगीत, कला, खेलकुद, नृत्य जस्ता श्रृजनशील कार्यमा आफूलाई व्यस्त राख्ने ।

अभिभावकले अपनाउनु पर्ने केही उपायहरू

- छोराछोरीहरूको हरेक क्रियाकलाप, साथीभाई, विधालय समय वाहेक अरू बेला ब्यतित गर्ने ठाँउ आदि बारे जानकारी राख्ने,
- खेलकुद, कला तथा सांगितिक कार्यक्रम लगायतका गतिविधीमा बढी संलग्न गराउने,
- छोराछोरीलाई गलत साथीहरूको संगतमा पर्न नदिने,
- छोराछोरीहरूलाई मध्यपान तथा धुम्रपानको प्रयोगबाट टाढा राख्ने,
- छोराछोरीलाई लागूऔषध र यसको असरको बारेमा जानकारी गराउने,
- विधालयसँग सम्पर्क गरी आफ्ना बालबालिकाको पढाई तथा अतिरिक्त क्रियाकलापमा सहभागिता बारे बुझ्ने,
- छोराछोरीसँग प्रयाप्त समय बिताउने र बिचारहरूको आदान प्रदान गर्ने ।

लागू औषधको दूर्व्यशनमा परेका सदस्यलाई परिवारले कसरी मद्दत गर्ने ?

लागू औषध एउटा हृदयहिन शत्रु हो । यसले सम्पूर्ण परिवार तथा निकटका व्यक्तिहरूलाई दुखित तुल्याउँछ । दूर्भाग्यवस कुनै सदस्य यस्तो दुर्व्यसनको लतमा फस्न गएमा परिवारले संयम भइ निम्न लिखित उपायहरू अपनाउनु पर्दछ ।

समस्यालाई स्विकार गर्ने र तुरन्त परामर्श लिने : परिवारको मूल सदस्यले संयमी भइ समस्यालाइ स्विकार गरी दूर्व्यशनीले नशा छोडोस् भन्ने आशा गर्नुको साटो सम्बन्धित विषयका विज्ञहरूसँग परामर्श गर्ने । विभिन्न उपचार केन्द्र तथा परामर्शदाताहरूसँग समन्वय राखी उपचार गर्ने ।

सहयोगात्मक व्यवहार गर्ने : नशा छोड्न पीडित व्यक्तिले नै प्रथम प्रयास गर्नु पर्ने भएकोले त्यस प्रकारको वातावरण तयार गरी निजलाइ पूर्ण सहयोग गर्ने ।

आरोप प्रत्यारोपबाट बच्ने : विरामी वा परिवार वा आफैलाइ अपराध बोधबाट प्रभावित भई आरोप नलगाउने ।

नकारात्मक सहयोग बन्द गर्ने : विरामीले पैसा माग्ने वा उपचारको नाममा नाजायाज फाइदा उठाउन खोजेमा आर्थिक सहयोग नगर्ने ।

उपचार गराउने : लागूऔषधको कुलतमा फसिसकेका दुर्व्यसनीहरूलाई नेपाल सरकारले मौखिक प्रतिस्थापन उपचार विधि अन्तर्गत मेथाडोन सेवा उपलब्ध गराउँदछ । यो सेवा काठमाण्डौमा पाटन अस्पताल तथा त्रि.वि.वि. शिक्षण अस्पतालमा, नेपालगन्ज, बुटवल, पोखरा, विरगन्ज र विराटनगर स्थित सरकारी अस्पतालहरूमा नि:शुल्क उपलब्ध छ ।

त्यस्तै, एक अन्तर्राष्ट्रिय गैर सरकारी संस्था वर्ल्ड भिजनले समेत काठमाण्डौको पुरानो वानेश्वर र मनिमण्डलमा, पोखरा, भैरहवा, विरगन्ज र दमकमा नि:शुल्क बुप्रेनर्फिन सेवा उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।

दुर्व्यसनरहित स्वस्थ र सभ्य समाजको निर्माण गरौ !

आशाको एक सन्देश: लागूऔषध दुर्व्यसनको रोकथाम र उपचार सम्भव छ ।

GOVERNMENT OF NEPAL
MINISTRY OF HOME AFFAIRS
Narcotics Control Bureau
लागूऔषध नियन्त्रण ब्यूरो

लागूऔषध अपराधको गोप्य सूचना प्रहरीलाई ! कुलतवाट युवाहरुलाई वचाई उज्वल भविष्य दिने श्रेय तपाइलाई !!

सम्पर्क :

लागूऔषध नियन्त्रण ब्यूरो, कोटेश्वर

सम्पर्क नं. : ०१-४६०१०४८, फ्याक्स : ०१-४६०१९७८

वेभ साइट : www.ncb.nepalpolice.gov.np

ईमेल ठेगाना : ncb@nepalpolice.gov.np

ncbnepal@gmail.com